

Een zeker vermoeden

van heilige overtuiging naar persoonlijke waarheid

Joep de Hart

Op zondag worden mijn mede-Ajaciëden wakker met Arenakriebels in hun buik, terwijl andere landgenoten misschien hun kaartjes bij elkaar zoeken voor een koffieconcert. In menig protestants gezin worden dan al zo vast de pepermuntjes klaargelegd voor de kerkgang - Faam voor de hervormden, King voor de gereformeerden, Dropmentos voor de evangelischen en Wilhelmina's voor de zwarte kousenkerken¹. En voor veel aanwezigen hier zal de zondagochtend, even na de koffietijd, in het teken staan van weer een prachtige uitzending van HET VERMOEDEN.

Zondag. Stel u voor: het is een zondag zo rond 1965 en wij bevinden ons in Kampen, stad aan de IJssel, waar ik ben geboren en opgegroeid. 's Zomers is dan het zwembad gesloten, 's winters de ijsbaan dicht. In plaats van kinderstemmen klinken de verwaaide klanken van een harmonium over het plein. Of het geluid van krakende schoenen die met bedaarde tred op weg zijn naar de tweede of zelfs derde kerkelijke bijeenkomst van die dag. Op weg naar huis passeren mijn zusje en ik mannen met zwarte hoeden, schrijdend langs de IJsselkades naar gereformeerde kerkjes, voorafgegaan door meisjes met strooien hoedjes op. Lopend van kerkportaal naar kerkportaal kan je aan het tempo van de gezangen horen wat het soortelijk theologisch gewicht van de betreffende gemeente is. Hoe 'licht' of hoe 'zwaar' die is.

Als in die dagen een dominee niet 'op de leer zat' (zoals dat heette) liep hij het risico dat zijn gemeente het heft in eigen hand nam. Op een zomerse zondagmorgen stepte ik na een koorrepetitie naar huis en zag een dichte drom mensen op de stoep staan. Ze stonden rond hun dominee die ze net eigenhandig uit de kerk hadden gezet, samen met het complete meubilair van zijn huis. Zijn preek die morgen was de bekende druppel geweest. Tussen al zijn huisraad, had het slachtoffer plaatsgenomen achter zijn harmonium en speelde psalmen. Zijn vrouw en zijn kinderen stond naast hem en de omstanders joelden daar doorheen. Een paar dagen later stuurde mijn moeder mij naar de plaatselijke kapper. Er hing een bordje op de deur: gesloten. Zijn zaak verkocht en met zijn gezin vertrokken naar Zuid Afrika, achter de betreffende dominee aan.

Voor mijn kinderen - drie Zoetermeerse jongvolwassenen - zijn dit berichten uit een ver en uitheems land. Wat mijzelf vaak frappeert, als ik terugdenk aan die dagen, is de zekerheid waarmee iedereen om je heen de wijsheid in pacht dacht te hebben: de bisschop en de dominee, de ouderling en de koster, de juffrouw en de meester. Dat soort wereldbeelden van gewapend beton kom je vandaag de dag veel minder tegen. De Bijbel werd vervangen door het dagboek, de preekstoel door het *world wide web*. Fundamenten werden draaipanelen, grenzen poreus. Voor de stelligheid kwam het vermoeden.

Zo heet het programma van Annemiek Schrijver en Ida Overdijk: Het Vermoeden, maar het had ook De Ontmoeting kunnen heten. Ik kijk niet zo veel televisie en ben daarom misschien niet zo'n betrouwbare recensent, maar ik ben onder de indruk van de toewijding en liefde

¹ Heb ik na wat googlen begrepen: http://bijbelaantekeningen.blogspot.com/2006_04_01_archive.html

waarmee het programma wordt gemaakt. Vooral op de televisie maak je het immers om de haverklap mee dat een interviewer zojuist neergedaald lijkt te zijn vanuit een ander zonnestelsel en op weg naar de studio pas iets te horen heeft gekregen over de mensen op deze planeet. Of dat hij het antwoord niet eens hoort, omdat hij al weer druk de volgende vraag van zijn redactie aan het lezen is. Dat zal in *Het Vermoeden* niet gebeuren. Annemiek Schrijver gaat liever op zoek naar wat haar gasten inspireert dan wat haar redacteuren drijft, en is behalve met een voortreffelijke redactie ook gezegend met een groot empathisch vermogen. Daarmee vormt *Het Vermoeden* een oase van rust en bezinning te midden van het hysterische gekwek en gesnotter dat tegenwoordig zeven dagen per week uit het televisiescherm opstijgt.

De oude brug van Kampen ging nogal eens omhoog, wat steevast voor files zorgde. Voor de brug stond een bord: BIJ BELSIGNAAL STOPPEN! Voor ons scholieren werd dat natuurlijk: BIJBELSIGNAAL, STOPPEN! In die pubermeligheid school een granieten waarheid: Kampen was een gekend centrum van het bijbelvaste volksdeel.

In de plaatselijke boekhandel stond destijds een fraaie antieke kast, midden in de winkel, voorzien van een goudkleurig bordje met daarop in vette kapitalen het woord 'Godsdienst'. In een provinciestad met twee theologische hogescholen en een hoge dichtheid aan mannenbroeders, cirkelden voortdurend klanten rond de kast, als bijen rond een honingbloem. De winkel is al geruime tijd geleden in andere handen overgegaan. Toen ik er na al die jaren laatst weer eens binnenliep bleek de kast verdwenen en vervangen door een flinke reeks planken met daarop als nieuw bordje 'De Mens'. Erop verdrongen zich rijen veelkleurige en rijk geïllustreerde boekwerkjes die – ik zag het direct - geen van alle door de Statenbijbel waren geïnspireerd. Ze handelden over natuurgeneeswijzen, parapsychologie, engelen, astrologie, spiritueel management, de genezende kracht van edelstenen en amuletten (om maar een paar van de onderwerpen te noemen). Het is een metafoor voor religieuze veranderingen die zich de afgelopen decennia hebben voorgedaan en waarvan ook *Het Vermoeden* getuigt.

Startpunt van de gesprekken in *Het Vermoeden* is steeds een tekst die de geïnterviewde heilig is. En die teksten komen uit het boek *Job*, de Evangelisch-Lutherse traditie, het Johannes Evangelie en de bijbel in het Twents. Maar ook uit het Soefisme en het Surinaams volkslied, een brief van Einstein en het nagelaten werk van Etty Hillesum, de Bhagavad Gita en het eigen dagboek. Die tekstgerichtheid lijkt mij overigens een Reformatorische bias. Andere mensen, andere christenen worden vaak eerder door visuele indrukken, door beelden, door muziek geïnspireerd. Je ziet het verschil meteen voor je als je het Calvinistische ideaal van vier kale muren rondom de kathedraal met bijbel vergelijkt met het interieur van een echte kathedraal. Het is de stadsomroeper, gedreven galmend vanaf zijn kistje, vergelijken met de kakofonie van een zomeravondkermis.

Nu we het er toch over hebben: zelf heb ik trouwens ook wel wat 'heilige' teksten. Een heel belangrijke is het *Victimae Paschali Laudes* uit de Paasmis. Ik heb dat jarenlang gezongen, in mijn kinderjaren en later met een Gregoriaans koor. En misschien ook weer erg katholiek: er werd niet van gedachte gewisseld over de woorden. Ze werden niet geanalyseerd of geduid, ze werden *gezongen* en nestelden zich dan als het ware via je adem in je hart. 'Wie goed zingt, bidt dubbel', zei Augustinus - en zo is het. Zeker voor een kind vormde het Latijn natuurlijk een vreemde taal. Maar daarmee werd tegelijkertijd ruimte geschapen: je kon er je eigen gedachten in laten uitwaaiëren, gevoelens de vrije loop laten en het mysterie alleen

maar *vermoeden* – juist omdat het niet was dichtgetimmerd met eenduidigheid. ‘Poëzie’, zei de Amerikaanse dichter Robert Frost, ‘Poëzie is wat verdwijnt als je het vertaalt’.

De gesprekken in *Het Vermoeden* scherpen je waarneming van levensbeschouwelijke dynamiek; er hangt geen geur van stilstaand water. Als één ding uit de verhalen blijkt, dan is het wel dat mensen op talloze plaatsen en wijzen in aanraking kunnen komen met het heilige. Zo blijkt ook hier weer: God is in het huidige Nederland zonder vaste woon- of verblijfplaats en zijn adres komt niet persé overeen met dat van de dichtstbijzijnde kerk.

We leven al weer bijna twee weken in de *Maand van de spiritualiteit*. Het thema is dit jaar ‘wortel schieten’. Iedere bioloog weet het: wortels groeien in de richting van de zwaartekracht en die neemt evenredig toe met de massa van objecten. Misschien heeft veel ‘nieuwe spiritualiteit’ te maken met een soort anti-zwaartekracht, misschien hebben de oude kerken nog te weinig ‘massa’ om mensen met de voeten op de grond te houden.

In de dagen van weleer gaf het geloof antwoord op alle vragen, in elk geval alle vragen die ertoe doen, zelfs al had je je die nooit gesteld. En de service ging nog verder. Het werd allemaal netjes voor ons opgeschreven, vergeetachtig als wij zijn. Nietje erdoor (om met Pechtold te spreken) en de aldus gebundelde FAQ sheets werden dan *De Catechismus* genoemd – die van de protestanten kwam uit Heidelberg, die van de katholieken stond uiteraard onder toezicht van Rome.

Voor moderne mensen heeft dit iets onbevredigends. Als ik mijn TomTom aanzet, dan wil ik zo snel en zo duidelijk mogelijk antwoord, maar niet als het om de zin van het leven gaat, om wat mij dierbaar is, of om wat mij ten diepste beweegt. Dan zijn pasklare antwoorden vaak minder interessant dan prikkelende vragen. En om die te vinden helpt het zeker als je bereid bent zo nu en dan buiten je eigen routines en vanzelfsprekendheden te treden - luiken open, bruggen neer -, en andere mensen misschien niet als huisgenoten, maar wel als reisgenoten te zien. Om samen met ze op te trekken, al is het maar voor een tijdje, soms niet langer dan een gesprek duurt.